

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת ד"ר נחמה ליבוביץ שנת העשרים ושתיים

22

פרק ט"ז

לך לך (תשכ"ג)

א. ב' אולי אבנה מסנה.

רש"י ד"ה אבנה מסנה: בזכות שאכניס צרחי לתוך ביתי.

רד"ק " אבנה: הבן נקרא "בן" לפי שהוא בנין האב והאם; אמרה: אם יהיה לך משפחתי בן, אחשוב אותו כאלו הוא בני ויהיה לי כבן.

רלב"ג " אולי אזכה בסיבתה שיהיה לי זרע, וכמו זה הענין מצאנו ברחל שאמרה ליעקב, ולא נתבארה לבן הסבה בזה.

וזה, שאם היה זה הענין לבקש מה' ית' שיתן לה זרע על צד ההשגחה הפרטית, היה יותר ראוי בזה התפילה לה' ית' וההשתדלות שתדבק בהם ההשגחה הא-לוהית.

וסן הדומה (=והנדמה לי) שהכונה הייתה לה בזה להפוך מזגה בדרך שיתכן לה ההריון. וכבר ידעת שהשומן והדשנות הוא סיבה למעוט הזרע, ואם היה המצע ההריון משרה ורחל לזאת הסבה, היה אפשר שיקחו תועלות בזה. וזה, כי הנשים שהן נשי איש אחד הן צודת זו לזו בהכרח, ויקרה להן מזה צער בפלא, באמור להן שפחותיהן דבר כנגדן, עם שכבר יצטערו יותר ממה שיאמרו כנגדן להיותן שפחותיהן.

וההפעלות החזק המגיע להן מזה אולי יהיה סבה למעט השומן והדשנות אשר היה סבה להמנעות ההריון מהם. עם שבזה תועלת להקים זרע לבעליהן, אם היה שתהיינה הן בלתי ראויות להריון.

ולזה בחרו להן זה הענין המצער אותן על שאר הדברים שאפשר שיצטערו בו. זהו מה שנראה לי עתה בזה.

אבן כספית: טירת כסף והוא ספר הסוד.

וראה אמרו (=אמור הכתוב) "אולי אבנה מסנה", רצוני שפרש בכאן בפועל מלת הצד והוא צד האפשר, ונכון גם כן להשמש (=מותר מבחינה לשונית להשמיט מלת "אולי") כמו שנשמט במאמר רחל באמרה "ואבנה" (בר' ל' ג'), וסעמו בלי ספק כמו "ואולי אבנה" או: "אפשר שאבנה". וכבר הודעתין כי הצדדין פעם יזכרו בפועל ופעם יושמטו ולא יזכרו בפועל, אבל יהיו עם בכח.

אמנם לזה האפשרות הנזכרת, רצוני שתהר העקרה בתתה שפחתה בחיק אישה, הנה אין אנחנו צריכין לתת סיבה לזה, כי הנה מבואר שאינו הכרחי, אבל אפשרי אמתי, רצוני - אפשר שיהיה ואפשר שלא יהיה. ונכון שיהיה האפשר היותו רחוק ועל הטעם, כמו האפשר לא היותו, ואם בשני אלו המעשים (=מעשה שרה ומעשה רחל) יצא לפועל האפשר היותו, מצורף לזה כי שני אלו המאמרים אמרום נשים!

ואין רצוני לפרש ולזכור כל מה שאני חושב מאמתת אלו הענינים, אבל אזכור ענין אחד לבד, והוא שבכון אצלי שה' ית' אשר רחמיו על כל מעשיו היה מרחם על העקרה בהשתפך נפשה בזה הפועל הנמרץ, כי תתן שפחתה בחיק אישה, וכמו שכתוב (בר' כ"ט ל"א) "וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה". * עיין הסבר המושג "צד" בעלון ההורכה.

אברבנאל

עתה שישבנו כל כך שנים בכנען בדבר ה' ולא נתקיים "ואעשך לגוי גדול" אין ספק כי בשלי הצער הגדול הזה שצערנו ה' מלדת, ואין רצונו שיהיה הזרע ממני, ולכן "בא נא אל שפחתי אולי אבנה מסנה" רצונה לומר, שהבן אשר תלד הגר אני אגדלנו ויהיה לי לבן יורש ואולי מפני הגידול יחיה לי נאמן כאלו יצא ממעי. וזה ענין: אולי אבנה גם אנכי מסנה.

ספורנו

אולי הקנאה תעורר הכח לפעולותיו ויתחזק להשיג זרע.

מלבי"ם

שהבן הנולד לשפחתה הוא עבד של שרה וקנינה ונחשב כאלו הוא בן שלה.

אברהם כהנא (פירוש מדעי) אבנה: השפחה יולדת והגבירה מגדלת והבנים קרויים על שם הגבירה ומסירים חרפת העקרות מעליה.

(1) כמה תפישות שונות לפנינו בשמונה המפרשים דלעיל?
סדרם לקבוצות!

(2) לאיזו מן התפישות השונות אפשר להביא סיוע מן הסעיפים הבאים של חוקי ה' מרפ? ?

146 כי יקח איש אשה ונתנה את שפחתה לבעלה ותלד בנים ואחרי כן תקנא בגברתה. (לפי תרגום הלעזי? Richard) *That female slave has claimed equality with her mistress* על אשר ילדה בנים גבירתה בכסף לא תמכרה. לעבדות תשימנה ועם אמהותיה תחשבנה. (She may mark her with the slave mark and count her among the slaves.)

170 איש כי תלד לו אשתו בנים וילדה אמתו בנים, ויאמר האב בחייו אל הבנים אשר ילדתם האמה "בנים" ואת (=ועם) בני אשתו ימנם, ואחרי כן הלך האב בדרך כל הארץ, בני הגבירה ובני האמה נחלת בית אביהם יחדו יחלקו. בן הגבירה יבחר חלקו ויקח (=מהיה לו הזכות לבחור לו חלקו בראש).

(התרגום של ד.ה. מילר ואיצו מדויק)

- 3) הסבר את המקומות המסומנים בקו מתוך דברי רלב"ג ואנן כספי!
- 4) מה ראה אנן כספי להרבות דברים על מלת "אולי" שבפסוקו?

ג. ו' ותענה שרי

רד"ק... ולא נהגה שרה בזה לא למדת מוסר ולא למידת חסידות; לא מוסר - כי אעפ"י שאברהם מנחל לה על כבודו ואמר לה "עשי לה הטוב בעיניך", היה ראוי לה למשוך את ידה לכבודו; ולא למדת החסידות ונפש טובה, כי אין ראוי לאדם לעשות כל יכולתו במה שתחת ידו; ואמר החכם, מה באוה המחילה בעת היכולת (כלומר בעת שהיכולת בידך גם לבלי למחול אלא להעניש).

ומה שעשתה שרה לא היה טוב בעיני הא-ל, כמו שאמר המלאך אל הגר, "כי שמע ה' אל עניך" והשיב לה ברכה תחת עניה. ואברהם לא סבע שרי מלענותה אע"פ שהיה רע בעיניו - משום שלום בית.

וכן זה הספור נכתב בתורה לקצות אדם ממנו המדות הטובות ולהרחיק הרעות.

רמב"ן ד"ה ותענה שרי ותברח מפניה: חטאה אמנו בעניי הזה וגם אברהם בהניחו לעשות כן ושמע ה' אל עניה ונתן להן בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל סיני העבירי.

- 1. הסבר למה לא אמרו פרשנים אלה בקורת זו גם על דברי שרה בפרק כ"א י"ב?
- 2. יש מקשים על דברי הרמב"ן: אם היה הדבר רע בעיני הא-ל, למה זה צוה שליח הא-ל עליה לחזור אל גבירתה?
- 3. השוה דברי הרמב"ן דלפיל לדבריו בפרשתנו י"ב י' ד"ה ויהי רעב החל מן "וַיָּעַ"ן. מה הקו המשותף בשני פירושי אלה?

ג. שאלות ודיוקים ברש"י:

- 1) י"א ד"ה וקראת שמו צורי הוא, כמו שאנו לזכר ו"י"א ד"ה וקראת את שמו יצחק" ו' המהפך, מה צורך יש לפרשה? אאמה קשה לו? (שים לב: הלא אין זו אלא צורה רגילה של פעל עם ו' המהפך, מה צורך יש לפרשה?)
- 2) י"א פרא אדם: אוהב מדברות לצוד חיות כמו שכתוב "וישב במדבר ויהי רובה קשת". אא מה קשה לו?
- 3) י"ג אתה אל-ראי: נקוד חיריק, מפני שהוא שם דבר, א-לוה הראיה, שרואה בעלבו של עלובין.
- א השוה דבריו לדברי ת"א: "את הוא א-להא דחזי כולא". למה לא הלך רש"י בעקבות התרגום, והלך בעקבות בראשית רבה מ"ה י'. "אתה הוא רואה בעלבו של עלובין"?

ד. י"א כי שמע ה' אל עניך.

תרגום אונקלוס: ארי קביל ה' צלותך (=תפילתך)

מקרא כפשוטו (אהרליך): ערוב לשרות של שני חושים יש כאן וכיוצא בו (שמות ה' כ"א) "הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה" (קהלת י"א ז') "ומתוך האור"

אא הסבר כיצד מגיע התרגום לפרוש, שלא על דרך ערוב שני חושים?

יש לשלוח את התשובות לבחמה ליברביץ ירושלים קרית משה